

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 2006	R. XLIX (LXII)	T. 2 (27)	s. 163–170
------------	--	---------------	-------------------	--------------	------------

Bogumiła KOSEK-NITA

20 lat studiów podyplomowych profilaktyka i resocjalizacja na Uniwersytecie Śląskim (1986–2006) – konferencje i badania

Problematyka badawcza podejmowana w trakcie studiów podyplomowych

Konferencje naukowe – seminaria organizowane są na zakończenie każdego cyklu kształcenia. Słuchacze prezentują własne prace badawcze oparte na o literaturze naukowej, badaniach w terenie i praktycznych doświadczeniach. Dyskusja, wzajemna wymiana doświadczeń zarówno w dziedzinie najnowszych osiągnięć nauki, jak też w odniesieniu do realnej rzeczywistości społecznej stwarzają uczestnikom możliwość dokonywania zmian, zrozumienia trudnych zjawisk, zastosowania nowych lub sprawdzonych już metod pracy z młodzieżą.

Warto zauważyć, iż w trakcie poszczególnych seminariów naukowych podejmowano różnorodną tematykę związaną głównie z problemami wychowawczymi oraz specyfiką pracy profilaktycznej (Stanik, Woszczek, 2005; Stankowski, 1986, 2002; Syrek, 2001) i resocjalizacyjnej. I tak, przedstawiono problematykę grup młodzieżowych „drugiego życia”, zwracano uwagę na specyfikę pracy wychowawczej w domach dziecka, pogotowiach opiekuńczych, zakładach poprawczych, świetlicach środowiskowych. Zajmowano się

również zagadnieniami przemocy w szerokim aspekcie, a więc rozpatrywano przemoc w kontekście życia rodzinnego, instytucjonalnego, a także przemoc w mediach. Wskazywano na jej główne przyczyny, rodzaje, formy i skutki.

Ważnym wnioskiem z powyższych badań jest stwierdzenie, że konsekwencją przemocy są skutki fizyczne związane z uszkodzeniami ciała ofiary, skutki psychiczne zaś dotyczą przede wszystkim emocji doznawanych przez ofiarę oraz konsekwencji społecznych, powiązanych ze stratami materialnymi. Najczęstsze konsekwencje psychiczne to strach, poczucie winy, poczucie krzywdy, a także wstyd. Z całą mocą podkreślano, iż w występowaniu przemocy wobec osób bliskich w rodzinie wskazuje się na drastyczną formę rozbicia wewnętrznego struktury rodziny, co jednoznacznie wpływa na zagrożenie prawidłowego jej funkcjonowania. Podkreślano, że ważnym środowiskiem mającym ogromny wpływ na rozwój, kształtowanie postaw, przekonań i zachowań młodzieży jest szkoła. Akcentowano niemal powszechność zjawiska agresji oraz przemocy w dzisiejszej szkole. Środowisko szkolne dość często dostarcza bodźców wywołujących negatywne emocje i niepożądane zachowania.

W związku z powyższym dostrzega się pilną potrzebę przywrócenia prawidłowych stosunków wychowawczych między nauczycielami i uczniami, jak również przywrócenia właściwych relacji między samymi uczniami. Tak więc wskazanym byłoby odpowiednie przygotowanie nauczycieli do pracy w szkole, aby potrafili konstruktywnie rozwiązywać konflikty i zapobiegać przemocy.

Natomiast w celu poprawienia wzajemnych stosunków między uczniami i zredukowania agresji wśród nich celowe jest wprowadzenie do szkoły na szerszą skalę programów profilaktycznych, korzystania z pomocy specjalistów, np. psychologów. Niezwykle ważne jest także włączenie rodziców do pracy wychowawczej. Szkoła ma wiele możliwości, by zapobiegać antyspołecznym formom zachowania uczniów. Wymaga to jednak zintensyfikowanych działań wychowawczych. (Nowak, 1999, 2000; Radziejewicz-Winnicki, 2001).

Podczas studiów podyplomowych zwracano również uwagę na przemoc w mediach, podkreślając, że nagminne oglądanie filmów nacechowanych brutalnością i agresją powoduje pewnego rodzaju zobojętnienie, utratę własnej oceny zjawiska i bierne poddawanie się wpływowi przemocy. Szczególnie jest to groźne w odniesieniu do wychowanków zakładu poprawczego, gdyż pod wpływem często oglądanych tego typu filmów potęgują się zachowania agresywne, a odbierane treści wizerunku niszczą psychikę, moralną i duchową sferę. Należy zatem w znacznym stopniu ograniczyć oglądanie filmów brutalnych, agresywnych, w których eksponowana jest przestępczość. Wszystkie filmy przeznaczone do emisji powinny być wcześniej skontrolowane przez wychowawców (Juszczak, 2000). Powinno się zwiększyć emisję filmów oświatowych, obyczajowych, niosących pozytywne wartości poznawcze i moralne, które uwarściwiałyby widza na dobro i zło oraz ludzki los.

Innym dość interesującym zagadnieniem prezentowanym na konferencjach było ukazanie roli zastępczych rodzin terapeutycznych w systemie wsparcia społecznego, w rehabilitacji. Przedstawiono sytuację prawną rodziny zastępczej terapeutycznej oraz kryteria i obowiązki, jakie powinna spełniać wobec dziecka.

Ukazane też zostały zobowiązania instytucji, które tę formę opieki ustanowiły. Należy podkreślić, iż w dobrze funkcjonujących systemach opieki zastępczej dba się szczególnie o profesjonalne pozyskiwanie rodzin zastępczych, ich ustawiczne wspieranie oraz stabilne i ustalone na godziwym poziomie wsparcie socjalne. Ten postulat nabiera szczególnego znaczenia, kiedy mamy do czynienia z rodzinami zastępczymi opiekującymi się dzieckiem niepełnosprawnym czy chorym.

Na podstawie dotychczasowych badań można stwierdzić, że sytuacja dzieci umieszczonych w zastępczych rodzinach terapeutycznych ulega znacznej poprawie, zarówno pod względem ogólnego ich rozwoju, jak również sytuacji materialno-bytowej. Troska opiekunów zastępczych o dziecko i znajomość jego specyficznych potrzeb stanowi znaczącą odmianę w porównaniu z sytuacją w rodzinie naturalnej, gdzie bardzo często dochodziło do zaniedbań, a nawet porzucania dziecka. Można więc powiedzieć, iż w systemie wsparcia społecznego dla dzieci niepełnosprawnych i do tego osieroconych rodziny zastępcze terapeutyczne odgrywają ogromną rolę. Z licznych badań wynika, że dzieci wychowujące się w rodzinach zastępczych w porównaniu do wychowanków domów dziecka rozwijają się lepiej zarówno pod względem fizycznym, jak i intelektualnym. Należy zatem wspierać funkcjonowanie takich rodzin materialnie i duchowo, moralnie oraz korzystać z ich doświadczeń i osiągnięć wychowawczych w pracy z dziećmi i młodzieżą w różnych placówkach edukacyjno-opiekuńczych.

Istotną grupę problemów poruszanych w ramach konferencji stanowiły problemy dotyczące planów życiowych wychowanków zakładu poprawczego i schroniska dla nieletnich. Badania były prowadzone przez słuchaczy studiów podyplomowych w latach 2002–2004 wśród wychowanek i wychowanków Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Zawierciu i Pszczynie.

Należy wspomnieć, iż plany życiowe to pragnienie czegoś, dążenie do osiągnięcia czegoś, chęć osiągnięcia nakreślonych sobie celów, realizacja różnego rodzaju ideałów. Tak więc plany życiowe wiąże się z przyszłością. Każdy człowiek niezależnie od wieku, wykształcenia, pozycji społecznej, powinien uświadomić sobie, jakie plany wiąże ze swoją przyszłością.

Słuchacze studiów podyplomowych podjęli temat planów życiowych wychowanków zakładu poprawczego, chcąc się dowiedzieć, jak młodzież dorastająca i wychowująca się w tego typu placówce wyobraża sobie swoją przyszłość.

Analiza badań ankietowych, a także obserwacja własna i wywiad z wychowankami wykazały, że dla większości zakład poprawczy jest miejscem, którego nie lubią i w którym przebywają tylko chwilowo, kierowani przez sąd. Jednakże znalazła się i taka grupa wychowanków, która uznała, że zakład może im pomóc przygotować się do samodzielnego życia, rozwijać zainteresowania.

Na temat planów życiowych wychowankowie wypowiadali się, iż chcieliby po wyjściu z zakładu uzupełnić wykształcenie, otrzymać dobrą pracę i założyć szczęśliwą rodzinę, żyć w taki sposób, by to życie było lepsze niż dotychczas. Tak twierdziła większość wychowanków, ale byli i tacy, którzy nie wierzyli w pozytywne zmiany i nie wykazywali chęci do zmiany swojego życia. Pozytywne jest to, że zdecydowana większość wychowanków zamierza kontynuować naukę, otrzymać dobrą pracę, usamodzielnic się, być zadowolonym, mieć szczęśliwą rodzinę. Takie stwierdzenia na pewno mogą przyczynić się do zmiany funkcjonującego w społeczeństwie negatywnego obrazu nieletnich z placówek resocjalizacyjnych, a co najważniejsze, mogą dawać nadzieję na efektywną resocjalizację.

Po roku 2000 w ramach seminarium poruszono problem nasilającej się brutalizacji czynów przestępczych w grupach młodzieżowych chłopców i dziewcząt, zwrócono uwagę na coraz większe trudności w przystosowaniu społecznym dzieci i młodzieży. Niepokojącym zjawiskiem obecnie jest rosnąca liczba nieletnich popełniających czyny karalne i obniżający się wiek nieletnich, już nawet dzieci 10–11-letnie dopuszczają się poważnych czynów antyspołecznych i moralnie nagannych.

Jednocześnie wskazuje się, że w procesie zachowań przestępczych dzieci znaczącą rolę odgrywają wpływy środowiska rodzinnego. Analizując wpływy rodziny, słuchacze zwrócili uwagę na ogromne zagrożenia takimi czynnikami, jak: zaburzona struktura, złe warunki materialne, niski poziom wiedzy pedagogicznej rodziców, wadliwe postawy rodzicielskie, bezrobocie, alkoholizm, ubóstwo, a przede wszystkim brak pozytywnych wzorców.

Należy podkreślić, że wymienione czynniki nie występują samodzielnie, ale przenikają się i wzajemnie na siebie wpływają, co tworzy tzw. zjawisko patologii społecznej.

Występująca przestępczość w rodzinie często doprowadza do przestępczości nieletnich dzieci – i nie chodzi tutaj o dziedziczenie cech, ale o przechodzenie z pokolenia na pokolenie pewnych negatywnych wzorów, np.: brak miłości, uczuć, opieki ze strony rodziców we wczesnym dzieciństwie. Z badań, obserwacji, wywiadów słuchaczy wynika, że rodzice poprzez nieodpowiedzialne działania, przekazują swoim dzieciom złe wzorce. I w taki sposób kontynuowany jest rozwój przestępczości w następnej generacji. Dlatego też istnieje wręcz konieczność uświadamiania rodzicom ich ważnej roli w wy-

chowaniu swoich dzieci, nade wszystko edukacja rodziców i pomoc pedagogiczna w tym zakresie. Problemy te były podejmowane w ramach seminariów dr Bogumiły Kosek-Nity i dr Urszuli Kamińskiej (K a m i ń s k a, 2002, K o s e k - N i t a, R a ś, 2000).

Natomiast na seminarium prof. dr. hab. Jana Marii Stanika podejmowano tematy dotyczące asocjalnych zachowań i przemocy w szkole oraz w instytucjach resocjalizacyjnych. Innym obszarem zainteresowań w ramach grupy seminaryjnej prof. Stanika były problemy emocjonalne dzieci z rodzin alkoholików i sposoby udzielania im pomocy, a także psychospołeczna charakterystyka rodzin z problemem alkoholowym w obszarze oddziaływań psychopedagogicznych poradni przeciwalkoholowej.

Kolejnym tematem analizowanym w ramach prac seminaryjnych był problem drugiego życia w zakładzie poprawczym oraz formy i przejawy zachowań asocjalnych dziewcząt młodzieżowego ośrodka wychowawczego. Szczególne zainteresowanie badawcze skierowano na zjawiska przemocy „fali” i „kociarstwa” w szkołach, znęcania się uczniów klas starszych nad młodszymi.

W ramach grupy seminaryjnej dr Danuty Raś realizowano prace z zakresu profilaktyki przestępczej, wpływu bezrobocia na patologię społeczną i dysfunkcjonalność rodzin na terenach likwidowanych zakładów przemysłowych oraz realizację zadań resocjalizacyjnych rodzinnych kuratorów sądowych i kuratorów dla dorosłych w środowisku społecznym.

Drugą grupę analizowanych problemów stanowiły: proces resocjalizacji w Zakładach Poprawczych i Ośrodkach Wychowawczych oraz negatywne zjawiska z zakresu przemocy i podkultury więziennej w Areszcie i Zakładzie Karnym. Jak wynika z przeprowadzonych badań i analiz prowadzonych w ramach wspomnianych prac, ważne miejsce w resocjalizacji nieletnich zajmują warsztaty literackie, muzyczne, plastyczne, obok tradycyjnych form wykorzystywanych w zakładzie, tj. zajęć sportowych, turystycznych oraz szkolenia ogólnego i zawodowego.

Efektywność procesu resocjalizacji, jak dowodzą rezultaty badań, w znaczący sposób podnosi współpraca z rodzicami nieletnich, organizowanie zebrań i wywiadówek, co mobilizuje środowisko do zmiany stylu wychowania i zachowań społecznych i wzmacnia więzi rodzinne. W procesie efektywnej resocjalizacji niezmiernie ważne jest zaznajomienie się z diagnozą psychospołeczną wychowanka oraz dostosowanie działań do efektów oraz braków pedagogicznych i moralnych nieletniego.

W ramach zajęć seminaryjnych badania z grupą słuchaczy studiów poddyplomowych prowadzili również dr Jolanta Łaskawska, dr Ewa Syrek, dr Piotr Barczyk i dr Feliks Bocian. Podejmowano tematykę socjologii wychowania, patologii rodziny, metodyki wychowania w grupach i organizacjach młodzieżowych oraz socjologii zdrowia i rodziny.

Współpraca z placówkami resocjalizacyjnymi i profilaktyczno-wychowawczymi

Funkcjonowanie i organizacja studiów podyplomowych profilaktyka i resocjalizacja, jest tak pomyślana, by oprócz dłuższych kontaktów w czasie semestru, kiedy to odbywają się zajęcia jednorazowe, uczestniczyć, z całą grupą w zajęciach prowadzonych na terenie placówek wychowawczo-resocjalizacyjnych (zakład poprawczy i schronisko dla nieletnich, policyjna izba dziecka, szkoła specjalna, zakład karny, świetlice środowiskowe, areszt śledczy itp.). Takie zajęcia dają możliwość wykorzystania w maksymalnym stopniu doświadczenia zawodowego naszych słuchaczy, a także poznania specyfiki i działalności różnych placówek, w których przebywa młodzież niedostosowana społecznie i zaniedbana wychowawczo oraz popełniająca czyny karalne.

Bardzo cenne są kontakty z Aresztem Śledczym w Katowicach, którego pracownicy, wychowawcy zapraszani są na zajęcia z naszymi słuchaczami. Przedstawiają wtedy ważne problemy pracy wychowawczej i resocjalizacyjnej, z którymi borykają się na co dzień. Starają się przekazać słuchaczom własne spostrzeżenia, wątpliwości, trudności, a także sukcesy w swojej pracy, dzieląc się doświadczeniami. Natomiast słuchacze studiów podyplomowych zaznajamiają się ze strukturą i organizacją Aresztu Śledczego, uczestniczą w zajęciach kulturalnych organizowanych przez placówkę (sztuki teatralne w wykonaniu osadzonych, wystawy prac połączone z ich sprzedażą, np. wystawa okolicznościowych kartek świątecznych).

Dzięki życzliwości i otwartości na współpracę kierownictwa służby więziennej w osobach: pdp. mgr Marek Gawron, mjr mgr Stanisław Jaguś i mjr mgr Leszek Wawrzyniak, nauczyciele akademicy mieli okazję uczestniczyć w konferencjach na tematy „Organizacja i regulamin wykonania kary pozbawienia wolności” (2004). Wymiana poglądów i poznanie różnych stanowisk w tym zakresie na pewno wzbogaciło wiedzę słuchaczy studiów, co w dużym stopniu ułatwiło dyskusje na zajęciach.

Na trwałe w historii studiów zapisała się również współpraca z dyrekcją i pracownikami Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Pszczynie oraz Zakładu Poprawczego dla Dziewcząt w Zawierciu i Raciborzu. Pracownicy tych placówek nie tylko uczestniczyli aktywnie w zajęciach ze słuchaczami, dzieląc się swoimi doświadczeniami odnośnie do pracy wychowawczej ale również byli uczestnikami konferencji organizowanych przez kierownictwo studiów podyplomowych na zakończenie każdego cyklu kształcenia.

Nie można pominąć niezwykle znaczącej współpracy z Zakładem Karnym dla Kobiet w Lublińcu. Dzięki uprzejmości Pani naczelnik mgr Janiny Tokarz

oraz dyrektora szpitala neuropsychiatrycznego dr. Waldemara Mrowca – słuchacze studiów podyplomowych mogli zapoznać się ze strukturą organizacyjną i funkcjonowaniem tych instytucji oraz specyfiką ich pracy.

W celu maksymalnego wykorzystania doświadczenia zawodowego naszych słuchaczy nawiązaliśmy szeroką współpracę z – oprócz wymienionych już placówek – Aresztem Śledczym w Bytomiu (2002 rok), następnie ze Stowarzyszeniem Pomocy Dzieciom i Młodzieży – Dom Aniołów Stróżów w Katowicach (2001 rok), ze Świetlicą Środowiskową nr 3 w Katowicach oraz Domem Pomocy Społecznej i Ośrodkiem Szkolno-Wychowawczym w Gliwicach-Łabędach.

Na uwagę zasługują również wieloletnie kontakty z Pogotowiem Opiekuńczo-Wychowawczym w Katowicach-Brynowie i – również Pogotowiem przy ulicy Plebiscytowej. Często nasi słuchacze uczestniczyli czynnie w zajęciach z wychowankami, sprawdzając swoje możliwości i kwalifikacje, jak też wykorzystując wcześniejsze doświadczenia w pracy wychowawczej z młodzieżą. Od wielu lat współpracujemy ze Specjalnym Ośrodkiem Wychowawczym w Katowicach-Bogucicach, który prowadzi siostry jadwiżanki. Słuchacze studiów oprócz hospitacji zajęć w tych placówkach dokonują też analizy indywidualnej poszczególnych placówek i po przedyskutowaniu z pracownikami oddają je z zamieszczonym komentarzem dyrektorowi.

Taka szeroka współpraca dostarcza wiadomości z różnych dziedzin, wzbogaca o nowe doświadczenia organizacyjno-wychowawcze, a przede wszystkim integruje grupę, inspirowa do podejmowania nowych wyzwań i wzbogaca proces wychowawczo-resocjalizacyjny dzieci i młodzieży.

Godny podkreślenia jest fakt, iż obecny program studiów i organizacja inspirowane były także studiami z zakresu podobnej problematyki w innych ośrodkach akademickich w Polsce i za granicą, gdzie dr B. Kosek-Nita i dr D. Raś w tym celu nawiązywały kontakty i wymieniały doświadczenia (Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji na Uniwersytecie Warszawskim, WSP i UJ w Krakowie, Uniwersytet Wrocławski, UMCS w Lublinie, Uniwersytet Opolski).

Niewątpliwie duże znaczenie w tej kwestii miał czynny udział Kierownictwa Studiów w konferencjach naukowych krajowych i zagranicznych poświęconych zagadnieniom profilaktyki, wychowania i resocjalizacji oraz problemom integracji społecznej i psychoterapii. Można wymienić choćby takie konferencje, jak: Ochotnicze Hufce Pracy OHP – Zarząd Główny i Uniwersytet Opolski (2001 rok), Dyskursy Pedagogiki Specjalnej – konferencje organizowane przez Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (2002 rok), „Razem dla bezpieczeństwa Śląska”, konferencja organizowana przez Urząd Wojewódzki i WNS UŚL w Katowicach (2004 rok).

Niezwykle inspirująca była konferencja zorganizowana przez Unię Europejskich Federalistów – Szkolnictwo Specjalne i Integracyjne w Austrii,

we Włoszech i w Słowenii, dzięki której zapoznano się z ciekawymi rozwiązaniami dotyczącym szkolnictwa integracyjnego (2004 rok). Kolejną konferencją była konferencja zorganizowana przez Kolegium Nauczycielskie w Gliwicach na temat „Jakość życia w niepełnosprawności” (2005 rok), a także cykliczny udział w konferencjach organizowanych przez Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum – Sekcja Terapii Rodzin w Krakowie. Czynny udział słuchaczy studiów w wymienionych konferencjach niewątpliwie wzbogacił doświadczenia pedagogiczne wykładowców kierujących studiami, pozwolił również na poznanie nowych teorii i rozwiązań w dziedzinie pedagogiki specjalnej zarówno w kraju, jak i za granicą, a to na pewno pozwala na modyfikację treści kształcenia i wpływa na jego jakość.

Bibliografia

- Juszczyk S., 2000: *Człowiek w świecie elektronicznych mediów. Szanse i zagrożenia (o problemach tworzącego się społeczeństwa informacyjnego)*. Katowice.
- Kamińska U., 2002: *Zarys metodyki pracy opiekuńczo-wychowawczej w rodzinnych i instytucjonalnych formach wychowania*. Katowice.
- Kosek-Nita B., Raś D., 1999: *Resocjalizacja, diagnoza, wychowanie*. Katowice.
- Kosek-Nita B., Raś D., 2000: *Kontakty z ludźmi innymi jako problem opieki, wychowania i resocjalizacji*. Katowice.
- Nowak A., 1999: *Zarys postępowania z nieletnimi dla pedagogów*. Katowice.
- Nowak A., 2000: *Wybrane zjawiska powodujące zagrożenia społeczne*. Kraków.
- Radziejewicz-Winnicki A., 2001: *Oblicza zmieniającej się współczesności*. Kraków.
- Stanik J.M., Woszczeck L., red., 2005: *Przestępczość nieletnich*. Katowice.
- Stankowski A., 1986: *Elementy terapii pedagogicznej w pracy nauczyciela – wychowawcy*. Katowice.
- Stankowski A., 2002: *Determinanty środowiskowe niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży*. Katowice.
- Syrek E., 2001: *Jakość życia w chorobie*. Kraków.